

föreslår att rätten när de utfärdar ett tillstånd också ska göra en bedömning av vilka risker ett tillstånd skulle kunna medföra i form av kränkningar av tystnadsplikter.

Journalistförbundet anser att ett beslut om att tillåta hemliga tvångsmedel kan ha en så stor inverkan på den enskildes integritet att sådana beslut av rättssäkerhetsskäl alltid bör fattas av domstol. Interimistiska beslut av åklagare bör inte vara möjliga.

Utredningen föreslår att nuvarande regler för andra hemliga tvångsmedel om underrättelse till enskild ska gälla även vid hemlig dataavläsning. Enligt Journalistförbundet borde det införas en obligatorisk skyldighet att alltid informera personer som omfattas av tystnadsplikt om att de har varit föremål för ett hemligt tvångsmedel.

Övergripande synpunkter avseende hemlig dataavläsning

Utredningens förslag om att införa hemlig dataavläsning innebär ett paradigmskifte för användningen av hemliga tvångsmedel i Sverige. Teknikutvecklingen ger helt nya möjligheter för staten att övervaka medborgarna. Innan det fanns datorer kunde myndigheterna göra husrannsakan i hemlighet, men så fort polisen ville beslagta något var polisen tvungna att informera den utsatte om ingreppet. Polisen har på senare år bland annat getts möjlighet att i hemlighet övervaka elektronisk kommunikation, det vill säga när någon valt att dela med sig av sin information till någon annan. Hemlig dataavläsning skulle innebära att polisen i princip kan göra "husrannsakan" i en persons dator och ta del av information som personen valt att inte kommunicera med någon utomstående och detta utan att personen får reda på att polisen har varit där. På det sättet menar Journalistförbundet att införandet av hemlig dataavläsning är ett paradigmskifte.

Journalistförbundet noterar att utredningen innehåller många förslag som på olika sätt är tänkta att skapa rättssäkerhetsgarantier för de personer som utsätts. Förslagen överensstämmer i stort sätt med de garantier som redan idag gäller för andra hemliga tvångsmedel som hemlig rumsavlyssning eller hemlig övervakning av elektronisk kommunikation. Det är lovvärt att utredningen föreslår ett sådant skydd. I ett demokratiskt samhälle måste det dock finnas en gräns för hur långt myndigheterna får gå i sin övervakning av medborgarna. Enligt Journalistförbundet finns det anledning att ifrågasätta om inte den gränsen redan är nådd i och med att kommunikationen mellan medborgarna får övervakas.

För journalisters del innebär den nya lagen helt nya problem när det gäller möjligheten att skydda källor. Tidigare har journalister kunnat ha material som omfattats av källskyddet på sina datorer utan att riskera att någon annan kan ta del det. Det har först varit när en journalist vill skicka något från datorn som journalisten har behövt oroa sig för att källan ska röjas. Om den föreslagna lagen blir verklighet finns det anledning att ifrågasätta om man som journalist kan ha material som omfattas av källskydd på en dator som är möjlig att gå in med hjälp av hemlig dataavläsning.

Journalistförbundet avstyrker förslaget om hemlig dataavläsning

Det är enligt Journalistförbundet viktigt att brott kan utredas på ett effektivt sätt. Journalistförbundet har noga följt den tekniska utvecklingen och de möjligheter som idag finns att kommunicera krypterat. Journalistförbundets medlemmar använder till exempel Tor för att kommunicera anonymt i syfte att leva upp till det straffsanktionerade krav som finns på att skydda källor. Flera medieföretag använder idag tjänsten Secure drop som går via Tor för att kunna garantera källor skydd då de lämnar uppgifter till redaktionen digitalt. Journalistförbundet är därför väl medvetet

om de svårigheter som de rättsvårdande myndigheterna har med att ta del av informationen som går via till exempel Tor.

Utredningen konstaterar att en konsekvens av förslaget kommer att bli att kriminella hittar andra vägar att kommunicera. Utredningen anser trots det att det finns skäl att införa hemlig dataavläsning. Enligt Journalistförbundet har utredningen inte i tillräcklig utsträckning beaktat de negativa effekter som förslaget får för alla medborgare som inte begår brott. Journalistförbundet tycker inte att de positiva effekter som förslaget får i form av att försvåra de kriminellas verksamhet överväger de negativa effekter som förslaget får i form av integritetskränkningar. Journalistförbundet delar därmed inte utredningens bedömning av frågan om huruvida hemlig dataavläsning lever upp till kraven enligt proportionalitetsprincipen i grundlagen (2 kapitlet, 21 §, regeringsformen).¹

Journalistförbundet noterar att det bara är drygt tre år sedan de tillfälliga lagarna om hemliga tvångsmedlen, till exempel den om hemlig rumsavlyssning, gjordes permanenta.² Enligt Journalistförbundet har konsekvenserna av dessa regler inte tillräckligt noga analyserats ännu. Lämpligheten i att redan nu införa ett nytt, mycket mer integritetskränkande, hemligt tvångsmedel utifrån samma systematik kan därför ifrågasättas.

Mot denna bakgrund väljer Journalistförbundet att helt avstyrka förslaget om att införa en lag om hemlig dataavläsning. För det fall regeringen trots allt väljer att gå vidare med förslagen i utredningen vill Journalistförbundet lämna nedanstående synpunkter.

En ny lag om hemlig dataavläsning införs

Utredningen föreslår att en ny lag införs med bestämmelser om hemlig dataavläsning. Lagen tidsbegränsas till att gälla i fem år efter införandet för att en utvärdering av hemlig dataavläsning ska kunna göras när lagen har tillämpats en tid.

Det finns flera exempel på lagar om hemliga tvångsmedel som införts på prov och som senare gjorts permanenta.³ Ett sådant lagstiftningsförfarande kan tyckas positivt eftersom syftet är att lagarna ska kunna utvärderas innan de görs permanenta. Journalistförbundets erfarenhet är att den typen av lagstiftningsprocess gör att debatten om lämpligheten av lagen uteblir när lagen införs tillfälligt eftersom det ändå bara är "på prov". När lagarna sedan införs permanent har alla vant sig och det är bara några få som protesterar. Journalistförbundet anser att det är viktigt att effekterna av lagen utvärderas ordentligt och att en sådan utvärdering inte bara omfattar rättsväsendets erfarenheter utan även andra påverkningar på samhället måste tas med i beräkningen.

Innebörden av hemlig dataavläsning

Utrednings förslag till definition av hemlig dataavläsning framgår av 1 § i den nya lagen:

¹ Regeringsformen 2 kapitlet, 21 §: "Begränsningar enligt 20 § får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning."

² Se prop 2013/14:237.

³ Exempel på tillfälliga lagar: lagen (2007:978) om hemlig rumsavlyssning, lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott och lagen (2008:854) om åtgärder för att utreda vissa samhällsfarliga brott.

1 § Med hemlig dataavläsning avses avläsning eller upptagning som sker i hemlighet med ett tekniskt hjälpmedel, av uppgifter avsedda för automatiserad behandling i ett informationssystem.

Med informationssystem avses i denna lag antingen

- 1. elektronisk kommunikationsutrustning, eller*
- 2. ett användarkonto till, eller en på motsvarande sätt avgränsad del av, en kommunikationstjänst, lagringstjänst eller liknande tjänst.*

Tekniska ingrepp är till sin natur svåra att beskriva juridiskt. Det är därför svårt att på ett konkret sätt beskriva vilken typ av åtgärd som är tillåten. Enligt Journalistförbundet beskriver dock inte den föreslagna definitionen på ett tillfredställande sätt vad det är polisen ska få möjlighet att göra. Det som utredningen föreslår är ju de facto att polisen ska få gå in i en persons dator. Enligt Journalistförbundet framgår inte det av den föreslagna definitionen "avläsningar eller upptagning". Detta beskriver snarare vad det är polisen får göra när de väl tagit sig in i datorn. Enligt Journalistförbundet bör det framgå av lagtexten att polisen ges möjlighet att gå in i datorn. Så som regeln är definierad i förslaget krävs det att läsaren redan vet vad termen "avläsning" betyder för att han eller hon ska förstå definitionen.

Hemlig dataavläsning får aldrig avse uppgifter i vissa informationssystem

Utredningen föreslår att det ska finnas ett visst skydd för journalisters datorer i och med att uppgifter i ett informationssystem som stadigvarande används i verksamhet som tystnadsplikt gäller för inte ska kunna bli föremål för hemlig dataavläsning (11 och 12 §§). Förslaget är utformat med reglerna om skydd vid hemlig kameraövervakning och hemlig rumsavlyssning som förebild. När det gäller dessa regler och skyddet för fysiska platser är det relativt lätt att avgöra om en plats "stadigvarande" används för journalistisk verksamhet, det vill säga i normalfallet en redaktion. Journalistförbundet har dock tidigare fört fram att det när det gäller frilansande journalister kan vara svårare att avgöra om en plats där personen arbetar används "stadigvarande" för journalistisk verksamhet.

När det gäller informationssystem får det enligt Journalistförbundet anses ännu svårare att bedöma det huvudsakliga användningsområdet. Vad ska krävas för att en journalist ska anses använda ett visst informationssystem stadigvarande? Journalistförbundet anser att de informationssystem som används av journalister i deras yrkesmässiga verksamhet bör undantas helt från ingrepp i form av hemlig dataavläsning.

Vad ska ett beslut om hemlig dataavläsning innehålla?

Utredningen föreslår att ett beslut om hemlig dataavläsning bland annat ska innehålla olika uppgifter som ringar in tillståndets räckvidd. Till exempel vilken tidsperiod tillståndet gäller, vilket informationssystem det avser och vilken typ av uppgift det gäller. Enligt Journalistförbundet är beslutstillfället en bra tidpunkt att säkerställa att inte källskyddet kränks i och med beslutet. Journalistförbundet föreslår därför att rätten när de utfärdar ett tillstånd ska göra en bedömning av vilka risker ett tillstånd skulle kunna medföra i form av kränkningar av tystnadsplikter. I det fall inga sådana risker föreligger skulle det räcka med att rätten konstaterar det i en mening. Då finns det i alla fall en garanti för att dessa risker har beaktats under tillståndsprocessen.

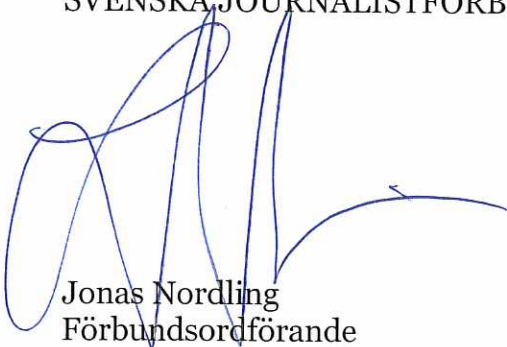
Möjlighet för åklagare att fatta interimistiska beslut

Utredningen föreslår att åklagaren ska få fatta interimistiska beslut om hemlig dataavläsning om det skulle medföra en fördröjning av väsentlig betydelse att inhämta rättens tillstånd. Journalistförbundet anser att ett beslut om att tillåta hemliga tvångsmedel kan ha en så stor inverkan på den enskildes integritet att sådana beslut av rättssäkerhetsskäl alltid bör fattas av domstol.

Underrättelse till enskild

Utredningen föreslår att samma regler om underrättelse till enskild ska gälla även vid hemlig dataavläsning som vid andra hemliga tvångsmedel. Det finns i dagens regelverk inga särskilda regler om underrättelser i samband med att samtal som omfattas av tystnadsplikt till exempel spelas in. I dessa fall ska materialet omedelbart förstöras enligt rättegångsbalken 27 kapitlet 22 § 3 stycket. Enligt Journalistförbundet borde det införas en obligatorisk skyldighet att informera personer som omfattas av tystnadsplikt om att de indirekt eller direkt har varit föremål för hemliga tvångsmedel även om informationen har raderats.

Med vänlig hälsning
SVENSKA JOURNALISTFÖRBUNDET

Jonas Nordling
Förbundsordförande